

מנחם "צ'רציל" כהן מעיד על הספינה 'ברכה פולד'

כתבה המבוססת על עדותו של מנחם "צ'רציל" כהן ז"ל

ערך: יהודה בן-צור

הוסיף דברים לזכרו של צ'רציל: עובד שדה

מנחם, המכונה 'צ'רציל' התגייס לפלמ"ח ב-1942 ובסוף אותה שנה התנדב לקורס מפקדי סירות הראשון, שנערך בקיסריה בתחילת 1943. לאחר מכן הוא השלים את הכשרתו הימית כמדריך בקורסים הימיים, בעבודה בנמל חיפה, כחניך באוניה 'עמוס', וב-1945, בקורס חובלים ב'.

רישום של צ'רציל
מאת נחום גוטמן

באפריל 1946 הוא נשלח לאיטליה וצורף למאגר מלווי אוניות המעפילים של 'המוסד לעליה ב', שהמתינו לתורם להפליג ארצה. "היציאה" מהארץ נערכה בספינה קטנה, 'עדה', שבה הוברחו מהארץ כ-20 מלחים איטלקיים של ספינות מעפילים. מסע תלאות מפרך זה, אשר בהמשכו הם עברו לספינת מבריחים תורכית, נמשך כחודש ימים¹. בסוף ספטמבר 1946 מונה מנחם כמלווה הספינה Fenice-2, אשר שמה המבצעי היה 'ברכה פולד'.

ברכה פולד ז"ל,
מ"כ הפלמ"ח שנהרגה ע"י
הבריטים ב'ליל וינגייט' ב-26 במרץ 1946,
ואשר על שמה נקראה ספינת המעפילים.

¹ חבריו למסע היו פבי גבר, בצלאל דרורי וצמד 'הגדעונים' אורי גורן וחיים גולדיס וכן לובה אליאב, אשר תיאר את המסע בספרו 'הספינה אולואה' ('חיים ארלזורוב').

לדברי מנחם: **היתה זו ספינה בת 400 טון** [במקור אחר נקבע הדחק של 500 טון]... **ונתעוררו... בעיות בקשר ליצירת התנאים הסניטאריים והאווורור. פתח המחסן היה הפתח היחידי לאווורור והתקנו מערכת צינורות מיוחדת כדי ליצור תנאי אוורור מתאימים. למרות זאת היה מצב האווורור בכי רע והרבה אנשים לא החזיקו מעמד במשך המסע והתעלפו, אבל הפליטים היו מוכנים לשאת בכל סבל ובלבד שיוכלו להגיע לחופי הארץ. העלינו על האוניה 600 עולים** [בפועל היו 806 מעפילים] **בני ארצות שונות... הונגרים, פולנים, גברים ונשים, ילדים וזקנים... אנוכי שמשתי כמפקד האוניה, סגני היה שלום דוליצי... והאלחוטאי – חיים גולדיס.**

כשעברנו בסביבות חופי יון פרצה סערה דרומית-מערבית חזקה. מנוע הדיזל נתקלקל ופסק לפעול והיתה קיימת סכנה שהאוניה תיזרק ע"י הסערה והגלים החזקים אל חופו של האי ספינצה. כדי למנוע את סטייתה היתרה... וגם כדי ל"הרוויח" דרך, הרימונו מפרש על התורן היחיד... (התורן השני הורד באיטליה... כדי להסוות את האוניה שהיתה מוכרת כבר... [1 Fenice ששמה הוסב ל"אליהו גולומב" היתה אחת משתי הספינות שהגיעו ארצה במאי 1946]) ואז עמדה לנו השכלתנו הימית: הרמת המפרש מנעה את טלטלות האוניה, ייצבה אותה והרגיעה במעט את המעפילים שנתקפו בפחד. באותו הזמן עשו המכונאים כמיטב יכולתם להתגבר על התקלה. בינתיים נגרפנו עם הרוח והגלים לעבר האי. היה זה בשעת לילה ויכולנו... להבחין במשברי הגלים המתנפצים על החוף. לאחר כמה שעות קבלנו מכת-רוח חזקה מאד, שקרעה בבת-אחת את המפרש הגדול שהצטיין בחוזקו וכתוצאה מכך קרו דברים לא מעודדים: האוניה הפסיקה להתקדם והחלה להיטלטל טלטולים עזים ו"שתתה" מים, בהיטלטלה לצדה האחד ובהיטלטלה לצדה השני, עברו המים את הספון.

במפרש שנקרע היו כמה חלקי מתכת שהחלו להתעופף על הספון בכוח רב והכו על הברזנט שהיה מתוח על מחסן המעפילים. היתה סכנה שהמים יחדרו לתוך המחסן ואמנם הם החלו לחדור פנימה. כל זה נתרחש בלילה חשוך, מלווה ברעמים, ברקים וטלטולים עזים שלא הוסיפו להרגעת המעפילים ויצרו פאניקה בקרבם. רצינו להתגבר על התקלות בעזרת המלחים האיטלקיים, אבל הם היו משותקים מפחד והתפללו. נאלצתי לטפס על התורן בעזרת שלום דוליצי ובכוחות משותפים חתכנו את המפרש... ובכך מנענו סכנת קריעת הברזנט וכניסת מים נוספים. עבודה זו נעשתה תוך מאמצים נואשים מצדנו וכל אותו זמן לא פסקנו מלעודד את האנשים, כי חששנו שמא לא יעלה בדעתנו להשתלט עליהם. זכורני שפעם ירדתי למחסן ושאגתי בעברית לשקט וסדר וזה עזר.

בינתיים המשיכה האוניה להיגרף ונתעוררה סכנת התנפצותה בסלעים, אבל למרבה מזלנו הצליחו המכונאים להפעיל את המנוע [כשהיינו] במרחק כ-700 מ' מהסלעים ועלה בידינו להתרחק משם. המעפילים רצו לרדת לחוף והיה עלינו לשכנעם שחוף זה לא מהווה בטחון אלא סכנת כליה. היה הכרחי לעגון בחוף שקט לשם תיקונים והתארגנות.

למחרת נכנסנו למפרץ קטן בקצה הזרוע המזרחית של פלופונסוס... הצלחנו להתארגן ולנוח מהסערה ולתקן את המנוע. האנשים נחו, אכלו אוכל חם... והמשכנו [לאורך חוף כרתים, מדרום לרודוס לכף אנמור בתורכיה ועקיפת קפריסין ממזרח] בדרךנו ארצה. במרחק של יום נסיעה מהארץ העמסנו כ-200 עולים נוספים מספינה [אלברטינה] בפיקודו של דוד'לה בן חורין ו'הגדעוני' עובד שדה] שפגשה אותנו בלבי-ים ואליה העברנו את הצוות האיטלקי, פרט למכונאים... ספינה זו... החזירה את הצוות לאיטליה. עם התקרבו לחוף הארץ נתגליתנו ע"י מטוסים. לאחר זמן קצר הופיעו משחתות בריטיות שלוו אותנו עד לקרבת חוף חיפה. בהתאם להוראה שקבלנו לא להגיב בכל התנגדות עבר הכול בשקט. במרחק של כ-10 מייל מהנמל התקרבו המשחתות משני צדי האוניה, העלו צוותות השתלטות והובילונו לנמל.

בהגיענו לנמל הועברנו לאונית-גרוש שבה הפלגנו לקפריסין והועברנו... למחנה שהיו בו כבר מעפילים קודם לכן. 'קיפי' [אריה קפלן, מראשוני המלווים שהגיעו לקפריסין באוגוסט 1946 עם מעפילי 'הנרייטה סולד'] - 'יצחק כהן' היה כינויו – היה מפקד המחנה ונציג מטעם 'ההגנה'. היו שם כמה ישראלים, רופאים ואחיות, ביניהם ד"ר שיבא, שבאו באופן רשמי לעזור במחנות. הם סייעו בידנו לצאת לפעמים מהמחנה. עסקנו שם, בין היתר גם באמון הבחורים הצעירים... בנשק קל, מקלות [קפא"פ] ואמוני שדה. חזרתי מקפריסין במחזור הראשון שהועבר ארצה באוניה בריטית [ע"ח מכסת הסרטיפיקטים הלגאליים]. חלק מהישראלים הסתנו החוצה עוד בנמל. אני הצלחתי להתחמק לפני הכניסה למחנה עתלית. קפצתי למכונית של 'שחר', לבשתי כובע של נהג וכך הגעתי הביתה. לאחר זמן קצר יצאתי שוב בשליחות לאיטליה. הפלגתי באונית נוסעים מצויד בניירות מזויפים. (-) מנחם כהן, 5.2.63.

אמנטש - אם הייתי נדרש להגדיר את מנחם במלה אחת, זו המלה: בן-אדם

בפברואר 1954 יצאה הפריגאטה אח"י 'מזנק' בפקודו של מנחם כהן לביקור בשני נמלים בים האדריאטי, יוגוסלבי ואיטלקי. במהלך ההפלגה – בתנאי חורף קשים - בוטל הביקור והוטל על האוניה להמתין לאונית רכש וללוותה ארצה. בשלב זה, בהיותי קצין משמרת בגשר, נתקבל מברק המבשר על לידת בני הבכור, צבי. סיבה למסיבה ואכן, באותו ערב נפרק התסכול של הצוות על ביטול הביקורים, בסיוע של כמה וכמה בקבוקי יין, על כול סוגיו. למזלי, הגענו ארצה יומיים לפני הברית, ומנחם עם קציני האוניה כיבדו בנוכחותם את הטקס (בתמונה משמאל: מנחם ואני בטקס).

את מנחם הכרתי בשנת 1944, בהיותי חניך בקורס ימי קצר בשדות-ים והוא היה אחד המדריכים. קרוב לוודאי, שקורס זה על מדריכיו, השפיע על החלטתי להצטרף לפלי"ם. בתקופת פעילותנו בעליה ב' לא נפגשנו, אך בתקופת שרותי בחיל הים היתה לי הזכות לשרת פעמיים תחת פיקודו, פעם ראשונה בפריגאטה ובשנייה, בהיותו מפקד שייטת המשחתות ואני מפקד אח"י 'אילת'.

יהודה בן-צור, קיסריה 19 מרץ 2007

>הספינה צורפה לצי 'הצללים' בנמל חיפה.

מאת עובד שדה, 26.3.07

'המפרש של מנחם'

**"פרצה סערה דרומית-מערבית חזקה".
"מנוע הדיזל התקלקל ופסק לפעול".
"קיימת סכנה שהאוניה תיזרק לחופי האי ספינצה".
"הרימונו מפרש על התורן היחידי".
"קבלנו מכת-רוח חזקה מאד שקרעה את המפרש".
"האוניה "שתתה" מים והמלחים האיטלקים... התפללו. נאלצתי לטפס על התורן ובעזרת
שלום דוליצקי חתכנו את המפרש".**

במשפטים ברורים ולאקוניים אלו, מתאר מנחם את האפופיאה של הצלת הספינה והמעפילים שעליה מגלי הים הזועפים ומחודם של הסלעים על חופי האי. התושייה, האומץ והמיומנות של מנחם ושלום עמדו במבחן הקריטי מול איתני הטבע והאוניה עם 800 המעפילים ניצלו מטביעה.

הפלגתי עם מנחם בכמה אוניות מעפילים והייתי קרוב לזירת האירועים המתוארת לעיל. דוד'לה בן חורין ואנוכי הפלגנו יחד עם מנחם באוניה 'שאר ישוב'. כשתכננו את ההתנגדות למשחתות הבריטיות הקרבות וסוגרות עלינו, בחר מנחם לעצמו את הפקוד על אזור הגשר. בסערת הקרב היה מנחם יחידי ליד ההגה. כששני נחתי מרינס מצוידים באלות ארוכות תקפו אותו משני הפתחים של חדר ההגה הוא לא נטש את ההגה וניהל לבדו קפא"פ [קרוב פנים אל פנים במקלות] ארוך וממושך נגד שניהם.

החוויות שחוויתי במחיצתו של מנחם והזיכרונות שצברתי, בעיקר מאירוע 'ברכה פולד', השפיעו עלי מאד ויתכן שעיצבו במידה רבה את אופיי ודרך חיי. למדתי ממנו: -שאינ מצבים אבודים ובכול סיטואציה, קשה ככל שתהיה, ניתן למצוא פיסת מפרש שיכולה לשנות את המצב.

-שגם אם כל מלחי האוניה מתייאשים ויורדים לחדר המכונות להתפלל, אינך פטור מהחובה לקום ולעשות מעשה.

אהבתי מאד את מנחם, 'הקפטן המנגן בצ'לו' על גשרי אוניות המשא הענקיות, שאותן נהג במשך שנים רבות לאחר פרישתו מחיל הים. במשפחתי הקרובה ובחוג חברי הטובים בקבוץ, המושג: "המפרש של מנחם", אינו זקוק להסברים ולפרושים. "המפרש של מנחם" משמעו: מעשה מופת בעתו ו"סימן דרך" בצמתים ובנתיבות החיים שלנו.

מנחם על חרטום סירה והמפרש בידו.